85 години

Международна научно-практическа конференция

УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ И СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКА КОХЕЗИЯ ПРЕЗ XXI ВЕК – ТЕНДЕНЦИИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА

Том I

85 години

СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ

„Димитър А. Ценов" - Свищов

Международна научно-практическа конференция

УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ И СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКА КОХЕЗИЯ ПРЕЗ XXI ВЕК – ТЕНДЕНЦИИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА

8-9 ноември 2021 г.

Том I

СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „Д. А. ЦЕНОВ“ – СВИЩОВ

МЕЖДУНАРОДНА НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКА КОНФЕРЕНЦИЯ

УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ И СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКА КОХЕЗИЯ ПРЕЗ XXI ВЕК – ТЕНДЕНЦИИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА

Свищов, 8-9 ноември 2021 г.

Посветена на 85 години от създаването
на Стопанска академия „Димитър А. Ценов“

Сборник с доклади

ТОМ I

Международната научно-практическа конференция е организирана в изпълнение проект НФ-2-2021 „Устойчиво развитие и социално-икономическа кохезия през XXI век – тенденции и предизвикателства“, финансиран със средства по Наредба на МОН за насърчаване на научно-изследователската дейност

Академично издателство „Ценов“
Свищов
2021

ПРОГРАМЕН КОМИТЕТ
Проф. д-р Марияна Божинова
Ректор на Стопанска академия „Димитър А. Ценов“ - председател
Проф. д. н. Борислав Борисов
Проф. д. н. Божидар Божинов
Проф. д-р Стоян Проданов
Доц. д-р Галина Чиприянова
Доц. д-р Здравко Любенов
Доц. д-р Иван Марчевски
Доц. д-р Ирена Емилова
Доц. д-р Искра Пантелеева
Доц. д-р Катя Личева
Доц. д-р Людмил Несторов
Доц. д-р Марина Николова
Доц. д-р Пламен Петков
Доц. д-р Силвия Костова
Доц. д-р Христо Сирашки

ОРГАНИЗАЦИОНЕН КОМИТЕТ
Доц. д-р Румен Ерусалимов - *председател*
Проф. д-р Пенка Шишманова
Проф. д-р Стефан Симеонов
Доц. д-р Красимира Славева
Доц. д-р Маруся Смокова-Стефанова
Доц. д-р Светослав Илийчовски
Доц. д-р Теодора Филипова
Гл. ас. д-р Асен Божиков

РЕДАКЦИОНЕН СЪВЕТ
Проф. д-р Любчо Варамезов - *председател*
Проф. д-р Анета Денева
Проф. д-р Атанас Атанасов
Проф. д-р Йордан Василев
Проф. д-р Красимир Шишманов
Проф. д-р Маргарита Богданова
Проф. д-р Пенка Шишманова
Проф. д-р Стефан Симеонов
Доц. д-р Александър Ганчев
Доц. д-р Венцислав Василев
Доц. д-р Красимира Славева
Доц. д-р Маруся Смокова-Стефанова
Доц. д-р Румен Ерусалимов
Доц. д-р Светослав Илийчовски
Доц. д-р Теодора Филипова

Публикуваните материали са рецензирани. Авторите носят отговорност за съдържанието на материалите, изразените мнения, използваните данни, цитираните източници и езиковото оформление на текстовете.

ISBN 978-954-23-2067-8 (print)
ISBN 978-954-23-2068-5 (online)

D. A. TSENOV ACADEMY OF ECONOMICS – SVISHTOV

INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE

SUSTAINABLE DEVELOPMENT AND SOCIO-ECONOMIC COHESION IN THE 21ST CENTURY: TRENDS AND CHALLENGES

Svishtov, 8th - 9th November 2021

Dedicated to the 85th anniversary since the establishment of D. A. Tsenov Academy of Economics

Conference Proceedings

VOLUME I

The international scientific and practical conference has been organized as implementation of project SF-2-2021 "Sustainable Development and Socio-Economic Cohesion in the 21st Century: Trends and Challenges", financed with funds by Ordinance of the Ministry of Education and Science for encouraging scientific research

Tsenov Academic Publishing House
Svishtov
2021

PROGRAM COMMITTEE
Prof. Mariyana Bozhinova, Ph.D.
Rector of D. A. Tsenov Academy of Economics
Prof. Borislav Borissov, D.Sc.
Prof. Bozhidar Bozhinov, D.Sc.
Prof. Stoyan Prodanov, Ph.D.
Assoc. Prof. Galina Chipriyanova, Ph.D.
Assoc. Prof. Zdravko Lyubenov, Ph.D.
Assoc. Prof. Ivan Marchevski, Ph.D.
Assoc. Prof. Irena Emilova, Ph.D.
Assoc. Prof. Iskra Panteleeva, Ph.D.
Assoc. Prof. Katya Licheva, Ph.D.
Assoc. Prof. Lyudmil Nestorov, Ph.D.
Assoc. Prof. Marina Nikolova, Ph.D.
Assoc. Prof. Plamen Petkov, Ph.D.
Assoc. Prof Silviya Kostova, Ph.D.
Assoc. Prof Hristo Sirashki, Ph.D.

ORGANIZING COMMITTEE
Assoc. Prof. Rumen Erusalimov, Ph.D., Chairman
Prof. Penka Shishmanova, Ph.D.
Prof. Stefan Simeonov, Ph.D.
Assoc. Prof. Krasimira Slaveva, Ph.D.
Assoc. Prof. Marusya Smokova-Stefanova, Ph.D.
Assoc. Prof. Svetoslav Iliychovksi, Ph.D.
Assoc. Prof. Teodora Filipova, Ph.D.
Head Asst. Asen Bozhikov, Ph.D.

EDITORIAL COMMITTEE
Prof. Lyubcho Varamezov, Ph.D., Chairman
Prof. Aneta Deneva, Ph.D.
Prof. Atanas Atanasov, Ph.D.
Prof. Yordan Vasilev, Ph.D.
Prof. Krasimir Shishmanov, Ph.D.
Prof. Margarita Bogdanova, Ph.D.
Prof. Penka Shishmanova, Ph.D.
Prof. Stefan Simeonov, Ph.D.
Assoc. Prof. Aleksandar Ganchev, Ph.D.
Assoc. Prof. Ventsislav Vassilev, Ph.D.
Assoc. Prof. Krasimira Slaveva, Ph.D.
Assoc. Prof. Marusya Smokova-Stefanova, Ph.D.
Assoc. Prof. Rumen Erusalimov, Ph.D.
Assoc. Prof. Svetoslav Iliychovski, Ph.D.
Assoc. Prof. Teodora Filipova, Ph.D.

The published materials have been reviewed. The authors are responsible for the content and layout of their papers, the opinions expressed, the data used and the sources cited.

ISBN 978-954-23-2067-8 (print)
ISBN 978-954-23-2068-5 (online)

СЪДЪРЖАНИЕ

ТОМ I

ПЛЕНАРНИ ДОКЛАДИ

ПЪТЯТ КЪМ УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ И СОЦИАЛНА КОХЕЗИЯ –
МАКРОИКОНОМИЧЕСКИ РИСКОВЕ И БАРИЕРИ
Проф. д.ик.н. Димитър М. Иванов …… 7

ПРОБЛЕМАТИЧНОТО РАЗВИТИЕ НА БЪЛГАРСКАТА ИКОНОМИКА
Проф. д-р Митко Димитров …… 31

ФИНАНСИ, ИКОНОМИКС, ЗАСТРАХОВАНЕ И ОСИГУРЯВАНЕ

ИКОНОМИЧЕСКИ АСПЕКТИ НА УПРАВЛЕНИЕТО
НА ПУБЛИЧНИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ И ИМОТИТЕ –
ДЪРЖАВНАТА И ОБЩИНСКА СОБСТВЕНОСТ
Проф. д.н. Борислав Борисов …….. 51

СИСТЕМНО-СТРУКТУРНЫЙ КРИЗИС И ЕГО ПРОЯВЛЕНИЕ
В УСЛОВИЯХ ПАНДЕМИИ COVID-19
д.э.н., профессор, Зверяков Михаил Иванович …… 59

ИЗМЕРВАНЕ ВЪЗДЕЙСТВИЕТО НА ПАНДЕМИЯТА
ОТ COVID-19 ВЪРХУ КОРПОРАТИВНИТЕ ПОЛИТИКИ
ЗА СОЦИАЛНА ОТГОВОРНОСТ В БЪЛГАРИЯ
Проф. д-р Андрей Захариев …… 67

ОБЛАГОРОДЯВАНЕ НА ПЛОСКИЯ ДАНЪК В БЪЛГАРИЯ
Проф. д-р Румен Брусарски …… 75

ДВИЖЕЩИ СИЛИ НА ИНТЕГРАЦИЯ В ГЛОБАЛНИТЕ ЦИФРОВИ ВЕРИГИ
ЗА СЪЗДАВАНЕ НА ДОБАВЕНА СТОЙНОСТ
Проф. д-р Сава Димов …… 83

ЕФЕКТИ ОТ ПРОГРАМАТА НА ЕЦБ ЗА ЗАКУПУВАНЕ НА АКТИВИ
В УСЛОВИЯТА НА ИЗВЪНРЕДНА СИТУАЦИЯ, ПРИЧИНЕНА ОТ ПАНДЕМИЯ
Проф. д-р Силвия Трифонова …… 95

ТЕСТВАНЕ НА КОРЕКТИВНИ ВЕРОЯТНОСТНИ МОДЕЛИ
ЗА ОЦЕНЯВАНЕ НА ЕВРОПЕЙСКИ ОПЦИИ ВЪРХУ АКЦИИ
Проф. д-р Стефан Симеонов, Д-р Теодор Тодоров …… 108

КОНКУРЕНЦИЯ И КОНЦЕНТРАЦИЯ НА БЪЛГАРСКИЯ
ОБЩОЗАСТРАХОВАТЕЛЕН ПАЗАР (2011-2020 г.). СТРУКТУРЕН АНАЛИЗ
И ЕМПИРИЧНИ НАБЛЮДЕНИЯ
Проф. д-р Стоян Проданов …… 116

THE IMPLEMENTATION OF GOALS OF BALANCED DEVELOPMENT
OF POLAND AGAINST THE CHALLENGES AND DANGERS
OF WASTE MANAGEMENT
Assoc. Prof. Ireneusz T. Dziubek, Dr Tatiana Manasterska 126

MODERN FEATURES OF TRUST ASSET MANAGEMENT
Postgraduate student Stanislav Perminov, Assoc. Prof. Deniss Djakons, PhD 136

ИНДУСТРИЯТА НА ХЕДЖ ФОНДОВЕТЕ В ЕРАТА
НА РАЗХЛАБЕНИТЕ ПАРИЧНИ ПОЛИТИКИ И COVID-19
Доц. д-р Александър Ганчев 142

РАЗНОСКИТЕ КАТО НЕДЕЛИМА ЧАСТ ОТ АНАЛИЗА
НА РЕЗУЛТАТИТЕ ПО ИМУЩЕСТВЕНО ЗАСТРАХОВАНЕ В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Венцислав Василев 150

ВЛИЯНИЕ СТРУКТУРЫ ЭКОНОМИКИ НА ОБЕСПЕЧЕНИЕ
УСТОЙЧИВОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО РОСТА И РАЗВИТИЯ
Кандидат экономических наук, доцент Шараг Елена Сергеевна 159

СТРАТЕГИЧЕСКИ ДЕЙСТВИЯ НА БЪЛГАРСКИТЕ СТОПАНСКИ
ОРГАНИЗАЦИИ В УСЛОВИЯТА НА ПАНДЕМИЯ ОТ COVID-19
Доц. д-р Илиан Минков 166

ИНСТИТУЦИИ И НЕРАВЕНСТВО
Доц. д-р Калин Господинов 174

ПОВЕДЕНЧЕСКИ ПОДХОД КЪМ ИКОНОМИЧЕСКОТО РАЗВИТИЕ -
ВЪЗМОЖНОСТИ И ОГРАНИЧЕНИЯ
Доц. д-р Калоян Колев 181

ПРОБЛЕМИ НА ЛОЯЛНОСТТА В БАНКОВИТЕ ИНСТИТУЦИИ
ПРИ СЪВРЕМЕННИТЕ УСЛОВИЯ
Доц. д-р Катя Личева 190

ЦЕЛЕСЪОБРАЗНОСТ И ЕФЕКТИ
НА МЕЖДУРЕГИОНАЛНАТА ДАНЪЧНА КОНКУРЕНЦИЯ
Доц. д-р Людмил Найденов 196

ВЪЗМОЖНИ ГРЕШКИ ПРИ ВЪЗЛАГАНЕТО
НА ОБЩЕСТВЕНИ ПОРЪЧКИ В БЪЛГАРСКАТА ПРАКТИКА
Доц. д-р Марин Маринов, Красимир Парашкевов 204

ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД ДЪЛГОСРОЧНИТЕ ГРИЖИ В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Николай Нинов 210

ЕФЕКТИ НА ПАНДЕМИЯТА ОТ COVID ВЪРХУ ЗДРАВНИТЕ РАЗХОДИ
Доц. д-р Николай Атанасов 219

ПОДХОДИ И ПРАКТИКА НА ДЪРЖАВНОТО ФИНАНСИРАНЕ
НА ПУБЛИЧНОТО ПЕНСИОННО ОСИГУРЯВАНЕ
Доц. д-р Пламен Йорданов, **Гл. ас. д-р Маргарита Николова** 230

ФИСКАЛНИТЕ ОБЛЕКЧЕНИЯ ЗА ЛИЦА С УВРЕЖДАНИЯ КАТО ПРИКРИТИ
СОЦИАЛНИ ПЛАЩАНИЯ ПРИ ИНВАЛИДНОСТ В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Пламен Йорданов, Ас. д-р Йордан Йорданов,
Докторант Жанета Ангелова 238

ОТРАЖЕНИЕ НА КОВИД-19 ВЪРХУ ЗАСТРАХОВАТЕЛНИТЕ ПЛАЩАНИЯ
ПО ЗАСТРАХОВКА „КАСКО“ НА МПС В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Румен Ерусалимов 246

ДИГИТАЛИЗАЦИЯ И СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКА СПРАВЕДЛИВОСТ –
ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА И ВЪЗМОЖНОСТИ
Доц. д-р Силвия Топлева 251

ДЪЛГОСРОЧНИ ИКОНОМИЧЕСКИ ЕФЕКТИ
НА ПАНДЕМИИТЕ – УРОЦИ ОТ НЯКОИ ПРЕДХОДНИ КРИЗИ
Гл. ас. д-р Александър Б. Тодоров 258

ЕВРОФИНАНСИРАНЕТО КАТО СРЕДСТВО ЗА ПОВИШАВАНЕ
КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТТА НА ПРЕДПРИЯТИЯТА ОТ СЕКТОР
„ПРОИЗВОДСТВО НА ОБЛЕКЛО ОТ ТЕКСТИЛ“
Гл. ас. д-р Ангелина Терзиева 266

НЯКОИ АСПЕКТИ НА ВЪЗДЕЙСТВИЕТО НА COVID-19
ВЪРХУ БЪЛГАРСКИЯ ЗАСТРАХОВАТЕЛЕН ПАЗАР
Гл. ас. д-р Анелия Панева 274

ПАЗАРЪТ НА ЗДРАВНО ЗАСТРАХОВАНЕ В БЪЛГАРИЯ –
СЪСТОЯНИЕ, РАЗВИТИЕ И ТЕНДЕНЦИИ
Гл. ас. д-р Валентина Нинова 281

ФИСКАЛНА ИНТЕГРАЦИЯ В ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ –
НЕОБХОДИМОСТ, УСЛОВИЯ И ЕФЕКТИ
Гл. ас. д-р Димитър Костов 289

БЪЛГАРИЯ ПО ПЪТЯ КЪМ ЕВРОЗОНАТА
Гл. ас. д-р Петя Василева 297

ДИНАМИКА НА ВЪНШНАТА ТЪРГОВИЯ НА БЪЛГАРИЯ
СЪС СТРАНИТЕ ЧЛЕНКИ НА ЕВРОСЪЮЗА
Гл. ас. д-р Сергей Радуканов 304

ПРОМЕНЯЩИТЕ СЕ РОЛИ НА ФИСКАЛНАТА И ПАРИЧНАТА ПОЛИТИКА
В СВЕТЛИНАТА НА COVID-19 В СТРАНИ С РАЗЛИЧЕН ПАРИЧЕН РЕЖИМ
Гл. ас. д-р Соня Георгиева 310

АСПЕКТИ НА НАЦИОНАЛНАТА ПОЛИТИКАТА
ПО ЗАЕТОСТТА И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВАТА ПРЕД НЕЯ
Гл. ас. д-р Таня Илиева ……..……..……..……..… 320

ПОВЕДЕНЧЕСКИ ИНВЕСТИЦИОННИ СТРАТЕГИИ –
ВЪЗМОЖНОСТ ЗА УСТОЙЧИВИ РЕЗУЛТАТИ
ОТ АКТИВНО ИНВЕСТИРАНЕ
Гл. ас. д-р Цветан Павлов ……...……. 325

ВЪЗМОЖНОСТИТЕ ПРЕД БЪДЕЩИТЕ ПЕНСИОНЕРИ
В КОНТЕКСТА НА НОРМАТИВНИТЕ ПРОМЕНИ ВЪВ ВТОРИ СТЪЛБ
НА ПЕНСИОННИЯ МОДЕЛ В БЪЛГАРИЯ
Ас. д-р Йордан Йорданов ……...……. 334

ПАЗАРЪТ НА БАНКОВИ ДЕПОЗИТИ В БЪЛГАРИЯ:
ДИНАМИКА И СТРУКТУРНИ ИЗМЕНЕНИЯ
Ас. д-р Радослав Къновски …….....……. 340

ОЦЕНКА НА УСТОЙЧИВОСТТА НА АГРАРНИЯ СЕКТОР
В БЪЛГАРИЯ
Д-р Антон Сотиров, **Д-р Никола Пищалов** …….....……. 347

НАДНОРМЕНОТО ТЕГЛО И ЗАТЛЪСТЯВАНЕТО
КАТО РИСКОВ ФАКТОР ЗА ЗДРАВЕТО
Д-р Орлин Цветков …….....…….……. 354

МЕРКИ НА ФЕДЕРАЛНИЯ РЕЗЕРВ НА САЩ
ЗА ПРОТИВОДЕЙСТВИЕ НА COVID-19
Д-р Свилен Колев .....…….……. 359

STATE AID ENFORCEMENT LAW IN THE ENERGY SECTOR
IN ALBANIA
Lecturer of Law, **Dr. Anduena Gjevori** ……..…….……. 366

БАНКОВАТА ТАЙНА КАТО КОМПОНЕНТА НА БАНКОВАТА
СИГУРНОСТ – ФИНАНСОВО-ПРАВНИ АСПЕКТИ
Преп. Игнат Папазов ……..…….……. 374

THE HISTORICAL EVOLUTION OF THE GOVERNMENT
SECURITIES MARKET IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA
Olesea Speian, PhD Student ……..……...…….……. 378

ПРОМЕНИ В ЕВРОПЕЙСКИТЕ РЕГУЛАТОРНИ КАПИТАЛОВИ
ИЗИСКВАНИЯ ЗА ПОКРИТИ ОБЛИГАЦИИ В УСЛОВИЯТА НА КРИЗА
Докторант Борислав Киров ..……...……..……. 386

АВТОМОБИЛНИЯТ ПАЗАР В БЪЛГАРИЯ И МЯСТОТО
НА ТЪРГОВСКИТЕ ПРЕДСТАВИТЕЛСТВА НА НЕГО
Докторант Ваня Галчева ……...……. 393

ЕФЕКТИ ВЪРХУ ПАРИЧНАТА ПОЛИТИКА В РЕЗУЛТАТ
ОТ НАМАЛЯВАНЕТО НА НАЛИЧНИТЕ ПАРИ В ОБРАЩЕНИЕ
Докторант Владимир Сиркаров ……..……. 398

ВЛИЯНИЕ НА КОЕФИЦИЕНТА P/E И ДИВИДЕНТНАТА
ДОХОДНОСТ ВЪРХУ ЦЕНИТЕ НА АКЦИИТЕ
НА БЪЛГАРСКИЯ КАПИТАЛОВ ПАЗАР
Докторант Владислав Любенов …….....…… 405

ВЪЗМОЖНОСТ ЗА УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ НА МСП
В УСЛОВИЯТА НА ПАНДЕМИЯ
Докторант Даниел Данчев …….....…… 413

ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА РЕГУЛИРАНЕ НА СОЦИАЛНОТО ОСИГУРЯВАНЕ
ЧРЕЗ ГРАНИЦИТЕ НА ОСИГУРИТЕЛНИЯ ДОХОД
Докторант Жанета Ангелова .....…… 421

ЦИФРОВАТА ТРАНСФОРМАЦИЯ В ЗДРАВЕОПАЗВАНЕТО – СРЕДСТВО
ЗА ПОДОБРЯВАНЕ КАЧЕСТВОТО НА ЖИВОТ И РАДИКАЛНА
ПРОМЯНА НА НАЧИНА НА ПРЕДОСТАВЯНЕ НА МЕДИЦИНСКИ
И ЗДРАВНИ ГРИЖИ
Докторант Живка Петрова .....…… 429

ДЕБАТЪТ МЕЖДУ БАНКОВАТА И ВАЛУТНАТА ШКОЛА ОТ 19-И ВЕК –
ХАРАКТЕРИСТИКИ И ПАРАЛЕЛИ СЪС СЪВРЕМЕННИТЕ
МОНЕТАРНИ РЕАЛНОСТИ
Докторант Кузман Илиев .....…… 438

ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД МЕНИДЖМЪНТА НА ЛЕЧЕБНИТЕ
ЗАВЕДЕНИЯ В УСЛОВИЯ НА ПАНДЕМИЯ ОТ COVID-19
(ПО ПРИМЕРА НА УНИВЕРСИТЕТСКА МНОГОПРОФИЛНА БОЛНИЦА
ЗА АКТИВНО ЛЕЧЕНИЕ „СЪРЦЕ И МОЗЪК“ – ПЛЕВЕН)
Докторант Люба Митева .....…… 446

БЛОКЧЕЙН ТЕХНОЛОГИИТЕ – ГОЛЕМИТЕ ПОЛЗИ
ЗА МАЛКИТЕ БАНКИ
Докторант Марина Милинова .....…… 453

ОТРИЦАТЕЛНИ ЛИХВЕНИ НИВА – ЕМПИРИЧЕН ОПИТ
Докторант Милена Пешева .....…… 460

ФИНАНСОВИЯТ ФЕЪРПЛЕЙ В ЖЕНСКИЯ ФУТБОЛ –
НЕОБХОДИМОСТ ИЛИ ВЪЗМОЖНОСТ
Докторант Нено Ненов ……..…… 468

ОТРАЖЕНИЕ НА КОВИД-19 ВЪРХУ ПРЕМИЙНИЯ ПРИХОД
ПО ЗАСТРАХОВКА „КАСКО“ НА МПС В БЪЛГАРИЯ
Докторант Николай Илиев ….…… 474

РАЗВИТИЕ НА ИМУЩЕСТВЕНОТО ЗАСТРАХОВАНЕ В БЪЛГАРИЯ
ПРЕЗ ПРИЗМАТА НА ПРЕЗАСТРАХОВАТЕЛНИТЕ ОТНОШЕНИЯ
Докторант Радка Василева ….…… 480

КОНСОЛИДАЦИЯТА НА БАНКОВИЯ СЕКТОР
В БЪЛГАРИЯ КАТО ФАКТОР ЗА УСТОЙЧИВОСТ
Докторант Рая Драгоева ……..…… 488

ИНСТРУМЕНТИ ЗА ПРЕВЕНЦИЯ НА ДАНЪЧНИТЕ ИЗМАМИ
ПРИ ТЪРГОВИЯТА С ГОРИВА И НЕФТОПРОДУКТИ
Докторант Стефан Пешов .....……. 496

ПРОГНОЗИРАНЕ НА ПУБЛИЧНИТЕ ФИНАНСИ -
ОТКЛОНЕНИЕ НА ФАКТИЧЕСКОТО ИЗПЪЛНЕНИЕ
НА КОНСОЛИДИРАНАТА ФИСКАЛНА ПРОГРАМА
СПРЯМО ЗАКОНА ЗА БЮДЖЕТА НА БЪЛГАРИЯ
Докторант Юлиан Войнов .....……. 501

СЧЕТОВОДСТВО, КОНТРОЛ, ОДИТ, СТАТИСТИКА И МАТЕМАТИКА

ЗА РОЛЯТА И ВЪЗМОЖНОСТИТЕ НА ДИГИТАЛИЗАЦИЯТА
ПРИ ДОКУМЕНТИРАНЕТО В СЧЕТОВОДСТВОТО
Проф. д-р Атанас Атанасов .....……. 511

ОСОБЕНОСТИ ПРИ СЧЕТОВОДНОТО ОТЧИТАНЕ
НА СТОКИТЕ В УСЛОВИЯТА COVID-19
Доц. д-р Галя Иванова – Кузманова .....……. 517

АКТУАЛНИ ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА
ПРЕД СЧЕТОВОДНАТА ПРОФЕСИЯ В КОНТЕКСТА
НА ПРОМЕНИТЕ СЛЕД БРЕКЗИТ
Доц. д-р Галина Чиприянова, Д-р Марий Стоянов .....……. 524

КЪМ НОВ ПОДХОД В ОБУЧЕНИЕТО
ПО МЕЖДУНАРОДНИ СТАНДАРТИ ЗА ФИНАНСОВО ОТЧИТАНЕ
Доц. д-р Диана Ималова, Доц. д-р Венцислав Вечев .....……. 532

СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКОТО РАЗВИТИЕ НА БЪЛГАРИЯ В КОНТЕКСТА
НА ЦЕЛИТЕ ЗА УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ – СТАТИСТИЧЕСКИ АСПЕКТИ
Доц. д-р Красимира Славева .....……. 541

СТАТИСТИЧЕСКИ АНАЛИЗ НА ЗАВИСИМОСТТА МЕЖДУ
ЦИФРОВИЗАЦИЯТА НА ИКОНОМИКАТА И ИКОНОМИЧЕСКИЯ РАСТЕЖ
Доц. д-р Маргарита Шопова, Гл. ас. д-р Евгени Овчинников,
Гл. ас. д-р Тихомир Върбанов .....……..…. 549

ПРИЛОЖЕНИЕ НА ЕВРОПЕЙСКИТЕ СПОРАЗУМЕНИЯ ЗА СВОБОДНА
ТЪРГОВИЯ С ТРЕТИ СТРАНИ И ЗНАЧЕНИЕТО ИМ ОТ ПОЗИЦИЯТА
НА МИТНИЧЕСКИЯ КОНТРОЛ В ЕС
Доц. д-р Момчил Антов .....……..…. 557

INNOVATIVE METHODS FOR ACCOUNTING EDUCATION –
EXPERIENCE AND GLOBAL LESSONS LEARNED
Assoc. Prof. Nadya Velinova-Sokolova, PhD ……..……..…..…. 564

РАЗНОСКИТЕ КАТО НЕДЕЛИМА ЧАСТ ОТ АНАЛИЗА НА РЕЗУЛТАТИТЕ ПО ИМУЩЕСТВЕНО ЗАСТРАХОВАНЕ В БЪЛГАРИЯ

Доц. д-р Венцислав Василев[1]

Резюме: *Застрахователното дружество, под формата на „застрахователна премия“ събира парични средства, необходими за покриването на риска. Наред с това, то извършва и плащания, които са свързани с издръжката на неговата дейност Тези плащания, в застрахователната теория се дефинират като „разноски“ и са неделима част от застрахователната премия. Същевременно те са и важен елемент при анализа на резултатите по различните видове застраховки, включително и по имуществените такива.*

Ключови думи: *имуществено застраховане, разноски*
JEL: G22

THE EXPENSES AS AN INTEGRAL PART OF THE ANALYSIS OF PROPERTY INSURANCE RESULTS IN BULGARIA

Assoc. Prof. Ventsislav Vassilev, PhD

Abstract: *The insurance company collects insurance premiums necessary to cover the risk. In addition, it makes payments that are related to the maintenance of its activities These payments, in insurance theory, are defined as "expenses" and are an integral part of the insurance premium. At the same time, they are an important element in the analysis of the results of various types of insurance, including property insurance.*

Key words*: property insurance, expenses*
JEL: G22

Въведение

В основата на застрахователната дейност е предоставянето на защита на застрахованите лица. Застрахователното дружество, под формата на „застрахователна премия“ събира парични средства, необходими за покриването на риска. Наред с това, то извършва и плащания, които са свързани с издръжката на неговата дейност – работни заплати на служителите, наеми, офис-консумативи, комисионни за посредниците, такси определени от застрахователния надзор и т.н. Тези плащания, в застрахователната теория се дефинират като „разноски“ и са неделима част от цената на застрахователната услуга, т.е. от застрахователната премия. Същевременно те са и важен елемент при анализа на резултатите по различните видове застраховки, включително и по имуществените такива.

[1] v.vasilev@uni-svishtov.bg , СА „Д. А. Ценов“ - Свищов

1. Разноските в имуществената застраховане

Разноските са един от сметните елементи, който се взема предвид при калкулацията на застрахователната премия по имуществено застраховане. Посредством включването на т.нар. „добавка за разноски“ към тази премия става възможна издръжката на застрахователното дружество[2]. Тези разноски биха могли да се представят като разлика между достатъчната и нето-премията. Те са част от бруто-застрахователната премия и влияят върху цената на застрахователната услуга. За да бъдат конкурентноспособни на застрахователния пазар, дружествата полагат усилия за намаляване на застрахователната премия. Един от пътищата за постигане на тази цел, е посредством реализирането икономии от разноски да се оптимизира застрахователната дейност. Тази дейност следва да се организира по начин, който да доведе до постигането на оптимални резултати с по-малко изразходвани средства. Такива реализираните икономии, представляват своеобразна печалба за застрахователя, което налага тяхното непрекъснато анализиране и изследване.

В застрахователната теория е наложено разграничаване на видовете застрахователни разноски. Диференцирането на организационни, аквизиционни, инкасови, управителни и ликвидационни се извършва според тяхното предназначение. Организационните разноски се извършват във връзка със създаването на застрахователното дружество. Аквизиционните разноски са тясно свързани със сключването на нови застрахователни договори. Разноските за събирането на разсрочени застрахователни премии, са инкасови. Управителните разноските касаят управление тона дружеството. Ликвидационните разноски са извършвани по повод настъпването на застрахователен случай.

Общи и преки са разноските според възможността те да бъдат отнесени към конкретен вид застраховка. Общите разноски не могат да бъдат свързани с конкретен вид застраховка, докато преките такива могат да бъдат отнесени директно към дадена застраховка. Застрахователните разноски са зависими или независими според това дали техния размер може да се обвърже с размера на застрахователната сума или застрахователната премия.

Според това дали се влияят от обема на застрахователната дейност се разграничават Относително постоянните и променливите разноски не се повлияват или се повлияват от обема на застрахователната дейност. Според периодичността на тяхното извършване разноските се подразделят на еднократни и текущи (многократни).

---

[2] Необходимо е да се прави разлика между разходи и разноски в застраховането. Разходите са по широко понятие и включват както разноските за издръжка на дейността, така и плащанията обусловени от риска. Тези плащания, които застрахователят извършва при настъпването на застрахователен случай, са обусловени от големината на риска и са елемент на нето-премията.

Според момента на тяхното извършване са налице: разноски преди сключването на застрахователните договори; разноски при сключването на договорите; разноски след сключването на застраховките; разноски при прекратяването на застраховките.

Посредством разграничаване на разноските подпомага разрешаването на проблема с калкулирането им в застрахователната премия и възможностите за тяхното намаляване. Тяхното разграничаване същевременно подпомага и анализа на дейността и взимането на конкретни решения, свързани с тарифната политика на застрахователното дружество.

В специализираната застрахователна литература у нас, по отношение на анализа на застрахователния пазар по имуществено застраховане като цяло, и на анализа на разноските в частност, са посветени няколко на брой разработки. Болшинството от тях са отделни глави или точки от учебници. В учебника „Застрахователен пазар“, глава четвърта, са разгледани най-често използваните показатели (брой застрахователни дружества, брой застрахователни посредници, брутен премиен приход, застрахователни плащания, застрахователно проникване, застрахователна плътност, коефициент на концентрация и др.) за оценка на състоянието и потенциала на развитие на застрахователния пазар (Панева, 2017). Хр. Драганов и колектив в „Анализ на дейността на застрахователното дружество“ отделят внимание на изчисляването на финансовия резултат от разноските и конкретното влияние на факторите, които допринасят за тяхното намаляване (Драганов, 2015). Разноските като сметен елемент в общото застраховане, т.е през призмата на актюерските изчисления на застрахователната премия, са включени в учебниците „Актюерство“ (Йотов, 2000) и „Актюерска техника в застраховането“ (Ерусалимов, 2012).

2. Разноските като част от анализа на резултатите по имуществено застраховане на застрахователния пазар в България

Имуществените застраховки са част от раздел II „Общо застраховане“, дефиниран в Кодекса за застраховането. Предмет на имуществените застраховки е имущественото благо, оценимо в парична стойност. Съществуват различни видове имуществени застраховки в зависимост: вида на застрахованото благо; рисковете; юридическият факт, който поражда застрахователното правоотношение и др. Съгласно нашето законодателство, конкретните имуществени застраховки са: „Сухопътни превозни средства (без релсови превозни средства)“, „Релсови превозни средства“, „Летателни апарати“, „Плавателни съдове“, „Товари по време на превоз“, „Пожар и природни бедствия“, „Други щети на имущество“. Едни от най-важните и широко разпространени показатели, които се използват при анализирането на тези застраховки са премийният приход, сумата на изплатените обезщетения, тех-

ният дял спрямо другите застраховки и т.н. Същевременно обаче директното съпоставяне между сумата на събрания премиен приход от застрахователите и сумата на изплатените от тях обезщетения не би могло да даде пълна представа за техническият резултата от конкретния вид застраховка. Една от причините за това е част премийния приход застрахователите заделят за т.нар. „Предстоящи (висящи) плащания, а друга част от него, както вече бе споменато, е предназначена за покриване на разноските за издръжката на тяхната дейност.

В публикуваната от Комисията за финансова надзор информация до 2016 г. ставаше възможно придобиването само на частична представа за разноските, извършвани от застрахователното дружество. В обобщения Отчет за доходите на застрахователите по Общо застраховане биваха отразявани само аквизиционните и административните разноски, извършвани от отделните застрахователи за цялостната им дейност по Общо застраховане. Това представяне „ан блок“ включва както разноските по имуществените застраховки, така и разноските по застраховките „Отговорности“, „Злополука“, „Заболяване“, „Кредити“, „Гаранции“, „Разни финансови загуби“, „Правни разноски“ и „Помощ при пътуване“. От 2017 г. насам обаче, публикуваната информация е в по-голям обем, като включва отделните видове извършени разноски, а именно: ликвидационни разноски, аквизиционни комисиони, други преки аквизиционни разноски, разноски за реклама, други косвени аквизиционни разноски, други административни разноски и разноски за такси и отчисления за фондове. Положителен момент е и информацията за извършените преждеспоменати разноски по видове застраховки, включително и по имуществени такива. Благодарение на този факт става възможен анализа както на коефициента на разходите по отделните видове застраховки, така да се разграничи делът на всеки един вид разноски, да се проследи и техния тренд на развитие през годините.

По своята същност показателят брутен комбиниран коефициент, наричан така също бруто квота на щетите, представлява отношението между сбора на изплатените обезщетения по застраховките и разноските за издръжка на дейността и събрания премиен приход по съответната застраховка. Получените резултати с процент под 100 са индикация за благоприятен застрахователно-технически резултата по застраховката. Според данните в Таблица 1, Брутният комбиниран коефициент за периода 2011-2020 г. за различните застраховки показва различни проценти. Най-висок, 110,9%, той е за застраховка „Сухопътни превозни средства (без релсови превозни средства)“, която всъщност е най-масовата застраховка, сключвана у нас. Интерес представлява полученият процент процент от 83,2%, който всъщност е и най-ниският за целия наблюдаван период. Главната причина за този благоприятен процент може да се обясни с наложените от държавата през пролетта на 2020 г. драстични мерки за борба с Ковид 19, към които спадаха и ограниченията за свободно предвижване на гражданите. С изключение на вече

споменатата застраховка „Сухопътни превозни средства (без релсови превозни средства)“, останалите застраховки средно за периода се отличават с благоприятни резултати, като при застраховките „Релсови превозни средства“ и „Летателни апарати“ процентите са съответно 53,6% и 54,7%.

Таблица 1. Брутен комбиниран коефициент на имуществените застраховки за периода 2011-2020 г.

Видове застраховки	*2011*	*2012*	*2013*	*2014*	*2015*	*2016*	*2017*	*2018*	*2019*	*2020*	***Средно за периода***	***Стандартно отклонение***
„Сухопътни превозни средства“	105,2%	105,9%	103,4%	138,9%	111,6%	95,0%	92,7%	187,7%	85,7%	83,2%	110,9%	0,3125
„Релсови превозни средства“	53,2%	49,2%	44,0%	52,0%	82,9%	53,0%	43,0%	96,0%	28,4%	34,4%	53,6%	0,2079
„Летателни апарати“	27,1%	16,4%	75,7%	24,5%	25,6%	61,0%	98,0%	159,0%	32,9%	26,5%	54,7%	0,4531
„Плавателни съдове“	73,9%	86,0%	132,0%	121,1%	162,5%	107,0%	35,6%	142,6%	58,4%	55,0%	97,4%	0,4210
„Товари по време на превоз“	75,2%	66,1%	71,4%	79,0%	66,2%	71,0%	73,6%	144,6%	64,5%	77,0%	78,9%	0,2360
„Пожар и природни бедствия“	53,7%	71,0%	54,7%	89,0%	74,3%	63,0%	90,6%	153,6%	81,1%	53,4%	78,4%	0,2985
„Други щети на имущество“	65,3%	86,4%	84,6%	101,1%	78,0%	51,0%	55,8%	106,8%	49,0%	89,8%	76,8%	0,2061

Източник: Комисия за финансов надзор, www.fsc.bg; изчисления на автора

Брутният коефициент на щетимост, наричан в застрахователната литература у нас нето-квота на щетите, е отношението на изплатените обезщетения по застраховката и събраният премиен приход от нея. Полученият резултат под 100% означава благоприятни резултати по застраховката. Същевременно обаче трябва да се има предвид какво се включва в знаменателя – бруто или нето-премия. Данните в Таблица 2, (Вж. Табл. 2.) показват че брутният коефициент за щетимост средно за периода 2011-2020 г. е най-висок, 60,6%, за застраховка „Сухопътни превозни средства (без релсови превозни средства)“. При нея наред с по-ниските проценти, получени през някои от годините е налице и „екстремната стойност“ от 96,8% през 2014 г. Останалите застраховки средно за периода се отличават с благоприятни резултати, като при застраховките „Релсови превозни средства“ и „Летателни апарати“ процентите са съответно 13,3% и 18,9%.

Таблица 2. Брутен коефициент на щетимост на имуществените застраховки за периода 2011-2020 г.

Видове застраховки	*2011*	*2012*	*2013*	*2014*	*2015*	*2016*	*2017*	*2018*	*2019*	*2020*	***Средно за периода***	***Стандартно отклонение***
„Сухопътни превозни средства“	59,1%	63,7%	62,3%	96,8%	71,5%	56,3%	54,0%	48,5%	49,3%	45,1%	60,6%	0,1498
„Релсови превозни средства“	4,7%	2,3%	0,5%	8,7%	38,6%	26,5%	1,1%	56,1%	-6,2%	0,7%	13,3%	0,2032
„Летателни апарати“	14,0%	2,0%	60,4%	-7,2%	6,1%	33,8%	66,3%	-8,8%	13,2%	9,3%	18,9%	0,2633
„Плавателни съдове“	35,7%	53,0%	87,2%	72,0%	127,6%	79,0%	1,4%	27,1%	22,6%	13,4%	51,9%	0,3927
„Товари по време на превоз“	28,3%	14,3%	22,3%	32,6%	18,6%	24,5%	26,2%	15,6%	20,1%	33,1%	23,6%	0,0657
„Пожар и природни бедствия“	19,1%	35,1%	17,9%	53,4%	37,8%	24,8%	54,4%	33,7%	45,9%	17,8%	34,0%	0,1406
„Други щети на имущество“	17,5%	32,9%	21,9%	47,6%	28,5%	2,0%	12,2%	31,0%	8,5%	46,7%	24,9%	0,1536

Източник: Комисия за финансов надзор, www.fsc.bg; изчисления на автора

Таблица 3. Коефициент на разноските на имуществените застраховки за периода 2011-2020 г.

Видове застраховки	*2011*	*2012*	*2013*	*2014*	*2015*	*2016*	*2017*	*2018*	*2019*	*2020*	***Средно за периода***	***Стандартно отклонение***
„Сухопътни превозни средства“	46,2%	42,2%	41,2%	42,1%	40,1%	39,0%	38,7%	37,1%	36,4%	38,1%	40,1%	0,0291
„Релсови превозни средства“	48,5%	46,9%	43,5%	43,3%	44,3%	27,0%	41,9%	39,7%	34,6%	33,7%	40,3%	0,0669
„Летателни апарати“	13,1%	14,4%	15,3%	31,7%	19,5%	27,0%	31,7%	33,8%	19,7%	17,1%	22,3%	0,0794
„Плавателни съдове“	38,3%	32,9%	44,8%	49,1%	34,9%	28,0%	34,2%	35,3%	35,7%	41,5%	37,5%	0,0615
„Товари по време на превоз“	47,0%	51,8%	49,1%	46,4%	47,6%	46,0%	47,4%	46,6%	44,3%	43,9%	47,0%	0,0226
„Пожар и природни бедствия“	34,6%	35,9%	36,8%	35,6%	36,4%	38,0%	36,1%	34,9%	35,2%	35,6%	35,9%	0,0100
„Други щети на имущество“	47,8%	53,5%	62,7%	53,5%	49,4%	49,0%	43,6%	41,6%	40,5%	43,1%	48,5%	0,0680

Източник: Комисия за финансов надзор, www.fsc.bg; изчисления на автора

Коефициентът на разноските се изчислява като отношение между извършените разноски по застраховката и генерираният премиен приход по нея. В застрахователната литература се посочва , че делът на разноските в бруто премията е различен за различните видове застраховки, но като определен „ориентир“ можем да посочим интервала „30%-40%“ от размера на бруто премията. Според така зададени интервал почти всички застраховки попадат в него. С най-голямо превишение над него е застраховка „Други щети на имуществото“ с 48,5%, а с най нисък процент под интервала е застраховка „Летателни апарати“ с 22,3%.

Таблица 4. Вид и размер на извършените разноски по имуществените застраховки за 2020 г.

	Ликвидационни разноски	***Аквизиционни комисиони***	***Други преки аквизиционни разноски***	***Разноски за реклама***	***Други косвени аквизиционни разноски***	***Други административни разноски***	***Разноски за такси и отчисления за фондове***
„Сухопътни превозни средства“	15 946 576	157 866 702	15 389 185	3 829 100	7 039 978	65 119 148	2 395 363
„Релсови превозни средства“	97 529	1 264 312	20 675	38 119	71 888	407 869	1 318
„Летателни апарати“	98 542	20 074	3 338	62 696	8 914	847 052	-87 912
„Плавателни съдове“	208 584	602 052	12 471	19 816	29 393	1 482 954	-32 901
„Товари по време на превоз“	262 084	4 007 266	314 990	109 832	289 360	4 498 205	32 835
„Пожар и природни бедствия“	4 255 417	56 441 281	5 809 502	1 493 899	3 114 170	37 289 418	1 422 139
„Други щети на имущество“	96 116	5 339 682	867 910	73 603	536 787	2 524 561	25 033
Общо разноски	20 964 848	225 541 369	22 418 071	5 627 065	11 090 488	112 169 206	3 755 876

Източник: Комисия за финансов надзор, www.fsc.bg; изчисления на автора

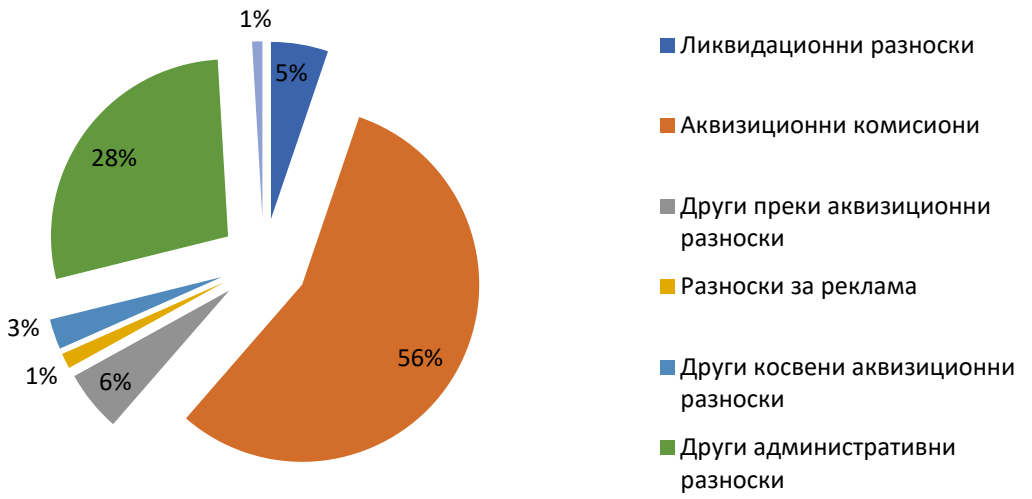

Фигура. 1. Дял на извършените разноски по Имуществено застраховане за 2020 г.

Както вече бе споменато видът и размерът на разноските могат да са различни за различните видове имуществени застраховки. Един цялостен, поглед върху размера и видовете разноски, извършени през 2020г. по имуществените застраховки. Наличието тази „обобщена“ картина би могло да ни помогне в извършването на редица констатации. Най-голям дял от извършените разноски се пада на аквизиционните комисиони – 56% от всички разноски. Това е показателно, че застрахователите още в своите разчети отдават изключително голямо значение на привличането на застраховки посредством застрахователни посредници, предвиждайки съответната комисионна. Съвсем резонно, майки предвид масовостта на застраховката и изострения конкурентен пазар най голям размер на аквизиционната комисионна и най-голям дял спрямо другите застраховки се пада на застраховка „Сухопътни превозни средства (без релсови превозни средства)“. Високото ниво на конкуренция на пазара е показателно и разноските за реклама (около 1% от премийния приход), които извършват застрахователите и то по всички наблюдавани имуществени застраховки.

На административните разноски, съпътстващи управлението на дейността на застрахователните дружества, се пада второ място с дял от 28%. Най-голям дял и най-голям размер на административните застраховки логически се пада и на двете най- масови имуществени застраховки у нас - „Сухопътни превозни средства (без релсови превозни средства)“ и „Пожар и природни бедствия“.

Ликвидационните разноски, особено според спецификата на имуществената застраховка, също имат своето място в палитрата от разноски на застрахователя. Те са свързани с разноските, които застрахователят извършва след настъпването на застрахователен случай – оценка на щетите, изчисляване и изплащане на обезщетението и др. От общия размер 20 964 848 лв. на

ликвидационните разноски по наблюдаваните застраховки 15 946 576 лв. (76%) се пада на Сухопътни превозни средства (без релсови превозни средства)“. Причина за това е както най-големият размер на събрания премиен приход по застраховката, така и най-голямата щетимост по нея, спрямо останалите застраховки.

На останалите видове разноски, свързани с имуществените застраховки, като други преки аквизиционни разноски, други косвени аквизиционни разноски, разноски за такси и отчисления за фондове, се пада скромният дял от 10% от извършените разноски.

3. Заключение

Застрахователното дружество извършва и плащания, които са свързани с издръжката на неговата дейност – работни заплати на служителите, наеми, офис-консумативи, комисионни за посредниците, такси определени от застрахователния надзор и т.н. Тези плащания, в застрахователната теория се дефинират като „разноски“ и са неделима част от цената на застрахователната услуга. Същевременно, те са и важен елемент при анализа на резултатите по различните видове имуществени застраховки. От 2017 г. насам Комисията за финансов надзор публикува информация е в по-голям обем, като включва отделните видове извършени разноски. Благодарение на това става възможен анализа на: коефициента на разходите по отделните видове застраховки; делът на отделните видове разноски; техният тренд на развитие през годините.

Използвани източници

Драганов, Х. И. (2015). *Анализ на дейността на застрахователното дружество.* В. Търново: Фабер.

Ерусалимов, Р. (2012). *Актюерска техника в застраховането.* В. Търново: Фабер.

Йотов, Й. Д. (2000). *Актюерство.* Свищов: АИ Ценов.

Комисия за финансов надзор. (н.д.). Извлечено от Комисия за финансов надзор: www.fsc.bg

Панева, А. (2017). *Застрахователен пазар.* В. Търново: Фабер.